

Список використаної літератури

1. Гончарук В. В. Правове регулювання змін умов праці працівників органів внутрішніх справ : [монографія] / В. В. Гончарук. – Х. : Тимченко, 2011. – 206 с.
2. Про затвердження Концепції державної системи професійної орієнтації населення [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України від 17 верес. 2008 р. № 842. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=842-2008-%EF>.
3. Про затвердження єдиної системи професійної орієнтації населення до служби в органах та підрозділах внутрішніх справ України : розпорядження Міністерства внутрішніх справ України від 19 лип. 2007 р. № 709. – К. : МВС України, 2007. – 5 с.
4. Фрумкин А. А. Психологический отбор в профессиональной и образовательной деятельности / А. А. Фрумкин – СПб. : Речь, 2004. – 210 с.
5. Корольчук М. С. Психофізіологія діяльності / М. С. Корольчук – К. : Ніка-Центр, 2004. – 310 с.
6. Бандурка О. М. Теорія та методи роботи з персоналом в органах внутрішніх справ : [підручник] / О. М. Бандурка, В. О. Соболев. – Х. : Вид-во Ун-ту внутр. справ, 2000. – 480 с.

Надійшла до редколегії 12.12.2011

СТАРОДУБЦЕВ А. А. ПРОФЕСИОНАЛЬНИЙ ОТБОР НА СЛУЖБУ В ОРГАНИ ВНУТРІШНІХ ДЕЛ УКРАЇНИ

Охарактеризован професійний отбор на службу в органи внутренних дел Украины и уточнены разные его аспекты, предложено проведение комплексного экзамена как необходимого элемента профессионально-психологического отбора.

STARODUBTSEV A. PROFESSIONAL SELECTION ON THE SERVICE TO THE INTERNAL AFFAIRS AGENCIES OF UKRAINE

Professional selection on the service to the internal affairs agencies of Ukraine is described and his different aspects are specified, the leadthrough of complex examination as a necessary element of professional and psychological selection is offered.

УДК 342.922

В. С. ШЕСТАК,

*кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри загальноправових дисциплін
Донецького державного університету управління*

СУЧАСНИЙ СТАН КАДРОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОСВІТИ І НАУКИ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

На основі аналізу статистичних даних та точок зору науковців виявлено основні проблеми кадрового потенціалу освіти і науки в Україні та запропоновано шляхи їх вирішення

Сучасний етап розвитку людської цивілізації цілком можна визначити як такий, що характеризується посиленням загальносвітових процесів глобалізації та інформатизації, прискоренням розвитку науково-технічного прогресу за рахунок високих технологій, підвищенням ролі інтелектуальної праці, посиленням значення ефективного менеджменту в усіх сферах життя. Проте така багатовекторність розвитку має і негативні наслідки, насамперед виникнення глобальних соціально-економічних, політичних, екологічних проблем, які вже не є справою лише окремої людини, групи людей, суспільства. У таких умовах здатність будь-якого суспільства та держави протистояти таким процесом істотним чином залежать від рівня підготовленості їх соціальних ресурсів – окремої людини, соціальної групи, суспільства в цілому. Тому

більшість країн світу приділяють значну увагу формуванню власних соціальних ресурсів, а заходи, що вчиняються з боку органів влади, переважно спрямовані на відтворення, збереження та зміцнення вказаних ресурсів. Така роль та значення соціальних ресурсів робить актуальним дослідження їх стану в сучасній Україні, зокрема за окремими життєво важливими галузями, якими, наприклад, є освіта і наука, адже, володіючи ситуацією в цій сфері, можна не тільки спрогнозувати її розвиток, а, що, мабуть, є більш важливим, запобігти негативним тенденціям у галузі вітчизняної освіти і науки.

Якщо звернутися до аналізу останніх наукових досліджень питання стану освіти і науки (Л. І. Антошкіна, Г. Е. Гронтковська, Т. М. Мілова, Т. В. Мотренко, Д. О. Красновський, О. В. Крушельницька, Г. В. Осовська, Л. В. Пшенична,

В. П. Трощинський тощо), проаналізувати відповідні статистичні дані, то слід відзначити, що в них, на жаль, відсутня системність в оцінюванні освітнього і наукового потенціалу як цілісного явища – явища, яке фактично лежить в основі здійснення освітньої та наукової діяльності. Більшість досліджень, як правило, містять лише аналіз окремих елементів цього явища, що не сприяє комплексності та системності отриманих під час такого аналізу результатів. Це не дає можливості виявити загальні проблеми характерні для соціальних ресурсів освіти і науки, а також запропонувати відповідні заходи щодо їх усунення. Саме тому **метою** даної статті нами було обрано дослідження питання сучасного стану кадрового потенціалу освіти і науки в Україні, а також виявлення існуючих проблем та опрацювання шляхів їх вирішення. Актуальність теми дослідження, зокрема, пов'язується із необхідністю всебічного забезпечення виконання тих завдань, які передбачені у формі основних засад внутрішньої політики нашої держави в гуманітарній сфері (ст. 10 Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», зокрема до них відносять: створення належних умов для нарощення освітнього потенціалу України, підвищення престижності праці педагогічних та науково-педагогічних працівників, підтримка обдарованої молоді; підвищення ролі вищої освіти і науки як основ становлення в Україні ефективної «економіки знань [1]).

Так, щодо освітнього та наукового потенціалу, то, як ми вважаємо, саме він лежить в основі можливості існування освіти і науки в нашій країні, забезпечує їх здатність до певного розвитку. Розглядаючи дане поняття, відмітимо, що його доцільно пов'язувати саме із людським фактором, тими особами, які безпосередньо здійснюють освітню та наукову діяльність, тобто становлять соціальні (людські) ресурси цих складових культури. Принаймні у фаховій літературі при використанні такого поняття, як потенціал, наприклад, щодо Національної академії державного управління при Президентові України, йдеться саме про науково-педагогічних і наукових її працівників, адже, як слушно вказує В. П. Трощинський, модернізація державного управління вимагає залучення потужного інтелектуального потенціалу [2], носієм якого і виступають вказані працівники. Така точка зору щодо поняття «потенціал», особливо в частині освіти і науки, знаходить свою підтримку в літературі. Так, відмічається, що головним ресурсом України на шляху її економічного розвитку є не природні ресурси і промисловість, а людський фактор, освіта, наука і висококваліфіковані кадри, що вимагає роз-

роблення сучасної концепції підготовки таких кадрів [3; 4, с. 20]. Зокрема зазначено, що, за розрахунками Всесвітнього банку, у складі національного багатства США основні виробничі фонди (будівлі, споруди, машини та устаткування) становлять лише 1 %, природні ресурси – 5 %, а людський капітал – 76 % [3]. Цей приклад, як ми вважаємо, вартий наслідування.

Тому ще раз відзначимо, що розвиток економіки нашої країни, в основі якого повинні бути ефективні та якісні освіта і наука, істотним чином залежить саме від соціальних ресурсів, трудового потенціалу цієї галузі. Така позиція обумовлена тим, що розвиток економіки будь-якої держави визначається наявними людськими ресурсами, їх якісним складом, віком, рівнем освіти, професіоналізмом та здатністю і готовністю до ефективної праці. При цьому слід уточнити, що більш доцільно використовувати термін «трудоий потенціал», який є ширшим, ніж термін «трудоі ресурси», і включає сукупність працездатного населення з урахуванням стану його розвитку та відповідних якостей [5, с. 13, 47].

На наш погляд, при дослідженні питання кадрового потенціалу освіти і науки в Україні слід виділяти декілька аспектів його існування. Так, оскільки він залежить власне від людини, інтелект та навички праці якої, як правило, спочатку формуються, потім розвиваються, а в решті решт зменшуються, то виділення цих аспектів здійснимо із урахуванням динаміки трудових ресурсів. Тому в основу дослідження сучасного стану трудового потенціалу освіти і науки, а також виявлення проблем, існують у даній сфері, та опрацюванні шляхів їх вирішення, ми покладемо системний аналіз офіційних статистичних даних [6; 7; 8; 9; 10], які характеризують демографічну ситуацію в Україні, а також даних про кадри освітньої і наукової галузей. На підставі проведеного аналізу можна дійти низки наступних висновків.

1. Загальна кількість населення України, яке є основним джерелом людських ресурсів і становить трудовий потенціал, у нашій країні поступово зменшується [6; 7], що одночасно пов'язано із процесом старіння населення [7], а тому перед державою постає проблема не тільки наповнення закладів освіти та науки відповідною кількістю учнів [8], студентів, аспірантів [9; 10], а й проблема залучення нових кадрів на зміну тим, хто припиняє свою трудову діяльність. У цьому контексті Г. Е. Гронтковська та Д. О. Красновський вказують, що аналіз сучасної демографічної ситуації в Україні свідчить, що у перспективі країна немає джерела екстенсивного економічного зростання, яким виступає зростання населення, а тому політика держави повинна бути спрямована

на залучення інших джерел, насамперед інноваційних технологій. У такій ситуації в більшості країн увага приділяється насамперед не кількісним, а якісним аспектам зростання [11, с. 48]. Залежність між характером (збільшення або скорочення) трудових ресурсів та характером типу розвитку економіки (інтенсивний чи екстенсивний) відзначають й інші науковці [5, с. 47]. Однак підвищення рівня народжуваності позначиться на чисельності трудових ресурсів тільки через певний час [5, с. 46].

2. Попри збільшення за останні десять років кількості студентів та аспірантів у вищих навчальних закладах [9] можна констатувати, що не відбувається істотного посилення якісного складу освітнього та наукового секторів економіки. Як відзначають фахівці, це вказує на те, що вагомий науковий потенціал вузівських кадрів, на жаль, не впливає на ефективність підвищення рівня наукомісткості виробництва реального сектора економіки [4, с. 16], тобто не відбувається процесу зміцнення трудового потенціалу освіти та науки України, їх взаємного доповнення. В цьому контексті Т. М. Мілова вказує, що найбільш проблемними є питання системи підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів та наукова діяльність у системі вищої школи [12, с. 14]. Така ситуація має вкрай негативні наслідки, адже, як відзначено в літературі, недостатні інвестиції у людський капітал є причиною відставання бідних країн від багатих [13, с. 11]. Проблеми з інвестиціями, фінансуванням освіти і науки, дійсно, мають вкрай негативні наслідки. Зокрема, слід звернути увагу на те, що обмежене фінансування спричинило погіршення матеріально-технічної бази навчальних закладів та їх соціальної інфраструктури, зниження престижу педагогічної і наукової праці, відтоку творчої молоді до інших сфер та за межі держави, старіння викладацьких і науково-педагогічних кадрів [14, с. 1]. Однак недостатнє фінансування породжує й наступну проблему.

3. Так, можна констатувати, що ті соціально-економічні та демографічні процеси, що відбувалися останні два десятиліття в Україні, призвели до падіння привабливості роботи у сфері освіти і науки, про що певним чином свідчать статистичні дані [8; 9; 10]. Наслідком цього є істотна незмінність корпусу вчителів загальноосвітніх шкіл та фактично трикратне зменшення кількості науковців. З цього приводу відзначають, що сучасний стан кадрового забезпечення освітніх та наукових закладів не сприяє розвитку людського потенціалу і характеризується наступними проблемами: погіршенням вікової його структури (70 % докторів наук мають вік понад 56 років); низькою мотивацією молоді до

освітньої та наукової діяльності; відтоком із наукової сфери діяльності найбільш талановитих та перспективних працівників; недостатнім володінням багатьма науковими працівниками сучасними методами наукових досліджень; майже критичним станом матеріально-технічної бази; міграції вчених у віці від 23 до 30 років до інших країн [3; 12, с. 9–10].

4. Як можна зробити висновок зі статистичних даних, які характеризують загальну кількість науковців (вона зменшується), аспірантів (постійна динаміка зростання) та загальну кількість осіб, що мають наукові ступені (динаміка зростання відмічається лише останніми роками) [9; 10], то можна вказати на відсутність тісного взаємозв'язку між діяльністю освітніх та наукових закладів, незабезпеченість єдності між освітою і наукою. Така ситуація, як ми вважаємо, виникла тому, що фактично освітні заклади готують науковців, які не забезпечують віддачу для освіти у вигляді нових знань, у свою чергу, науковців, окрім отримання освіти, більше нічого не пов'язує із освітніми закладами. З цього приводу зауважимо, що питома вага дослідників сектора вищої освіти в загальній кількості наукових працівників на початку XXI ст. в Росії становила 14–15 %, у Великобританії – 30 %, 26–27 % у Німеччині та Японії, 35 % у Франції і 22–21 % у Китаї, однак в Україні ця частка постійно зменшується, зокрема у 2006 р. вона становила 8,4 %, а у 2007–2008 роках – 8,6 % [4, с. 16]. Тому можна зробити висновок, що освіта в Україні не стає основою науки, а вітчизняна наука не включена в освітню діяльність та не забезпечує її своїми здобутками. У контексті наведеного погодимося із точкою зору Т. М. Боголіб, що вища освіта може бути ефективною лише за умови її інтеграції та взаємодії з наукою, бо розвиток сучасного суспільства неможливо розглядати окремо від розвитку науки як рушійної сили прогресу [15, с. 9]. Однак, як зауважує Л. Федулова, на місцях відсутнє бажання впроваджувати освітню технологію і методіку з позиції сучасної науки. Однією з причин такого стану, на її думку, є те, що, на жаль, лише теоретично і лише в наукових колах України визнається факт необхідності зближення процесів отримання знань, технологічного прогресу та впровадження новачій [4, с. 16].

Проаналізувавши сучасний стан освіти і науки в Україні, можемо навести його узагальнюючу характеристику, яку ми визначаємо як тенденція-стан, адже вона одночасно, поперше, розкриває усталені напрямки розвитку соціальних процесів в указаних сферах, по-друге, надає можливість сформулювати уявлення про те, в яких умовах, оточенні, середовищі

існує трудовий потенціал освіти і науки, якими властивостями та ознаками він характеризується зараз. Такий підхід надає можливість з'ясувати сучасний стан існування та визначити можливі напрями розвитку такої базової складової вітчизняної освіти і науки.

Так, тенденція-стан освітнього та наукового потенціалу України, в основі якої лежить комплексна характеристика людського потенціалу (трудоий потенціал) указаних складових сфери культури, характеризується:

- зменшенням кількості та якості кадрового складу, низькою перспективою його оновлення за рахунок зміни попередніх та сучасних представників освіти і науки новим поколінням науковців та освітян;

- низькою здатністю до засвоєння та реалізації нових інноваційних освітніх та наукових технологій;

- недостатнім приділенням уваги якості підготовки майбутніх кадрів;

- низьким рівнем правового та соціально-економічного забезпечення праці у сфері освіти та науки, що робить представників цих професій в Україні недостатньо конкурентоспроможними, особливо на світовому ринку праці;

- відсутністю взаємозв'язку та взаємодії освіти та науки між собою, що не забезпечує створення в нашій країні цілісних освітньо-наукових комплексів або подібних великих за обсягом та значних за потенціалом утворень.

У цілому загальний стан освітнього та наукового потенціалу України слід визнати як незадовільний і такий, що потребує істотних системних організаційно-правових змін та участі в цьому держави.

На підставі наведеного щодо кадрового потенціалу освіти і науки в Україні ми можемо вказати, що ситуація є вкрай невтішною і вимагає вжиття негайних заходів. Цей прикрий факт визнаний представниками державної влади. Так, найбільш часто він є предметом обговорення під час парламентських слухань, на яких приймаються рішення про вжиття відповідних заходів щодо забезпечення розвитку освіти і науки в Україні. Як свідчить наше дослідження та аналіз документів органів влади, які надають оцінку стану справ у цій сфері, найбільш часто ситуація характеризується як критична, незадовільна; вказується на серйозні недоліки в організації діяльності освітянської галузі, відмічається факт руйнування системи виховання, її кризовий стан тощо [16; 17; 18]. Певним підтвердженням наших висновків щодо сучасного людського потенціалу, у тому числі освіти і науки в Україні, є ті заходи держави, які вона почала терміново вживати останнім часом у напрямку реалізації держав-

ної кадрової політики та формування кадрового резерву нації [19].

Що ж до забезпечення зміцнення кадрового потенціалу освіти і науки в Україні, то, як ми вважаємо, доцільно звернути увагу на необхідність вжиття наступних організаційно-правових та соціально-економічних заходів: виправлення демографічної ситуації в країні в усіх її аспектах; більш широке запровадження в освітню та наукову діяльність сучасних інноваційних технологій; акцентування уваги на підготовці кадрів, здатних до опанування та реалізації сучасних інноваційних технологій; опрацювання механізмів контролю за якістю та ефективністю здійснення освітньої та наукової діяльності; посилення взаємодії та взаємозв'язку сферою освіти і науки як взаємозалежними видами діяльності; приділення уваги вжиттю заходів щодо посилення рівня привабливості та соціальної захищеності освітніх та наукових спеціальностей, престижу професії вчителя та науковця; опрацювати відповідні механізми стимулювання більш продуктивної праці представників освітньої та наукової галузей з акцентуванням уваги на використанні отриманих результатів у суміжних галузях; формування високоефективного кадрового резерву освіти та науки, а також забезпечення соціально-економічного супроводження включених до його складу осіб, особливо з урахуванням тих результатів, отримання яких указані особи забезпечують.

Вважаємо, що саме таке комплексне та системне вирішення проблем у сфері розвитку людського потенціалу освіти і науки сприятиме послідовному їх збереженню та прогресу в Україні. У цьому контексті погодимося із положенням проте, що перспективи світової економіки в XXI ст. визначаються переходом країн до постіндустріальної стадії розвитку продуктивних сил, у якій переважають сфера послуг, наука, освіта тощо, де на перший план висувається спосіб виробництва і передачі знань і, власне, сама людина – її інтелектуальний потенціал [3].

Здійснивши дослідження питання сучасного стану освіти і науки в Україні, відзначимо, що найбільше він обумовлений неналежним виконанням державою своєї ролі з їх забезпечення. Саме тому вкрай актуальними слід визнати дослідження питання суб'єктного складу відносин у сфері адміністративно-правового забезпечення освіти та науки, а також питання вдосконалення механізму їх адміністративно-правового забезпечення та розвитку. Вважаємо, що результати, що будуть отримані під час опрацювання вказаних питань з урахуванням наведених в цьому дослідженні узагальнень, їх належна реалізація дійсно змінять ситуацію

в освіті і науці на краще, а також сприятимуть соціальних ресурсів суспільства та держави, їх забезпеченню належного рівня підготовленості прогрес та розвиток.

Список використаної літератури

1. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : закон України від 1 лип. 2010 р. № 2411-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 40. – Ст. 527.
2. Трощинський В. П. Наука «державне управління» – інструмент підготовки управлінців нової формації [Електронний ресурс] / В. П. Трощинський // Кримський юридичний вісник. – 2010. – Вип. 3 (10). – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Kyuv/2010_3_2/20.pdf.
3. Мотренко Т. В. Розвиток людського потенціалу як ключовий фактор конкурентоспроможності України [Електронний ресурс] / Т. В. Мотренко // Геополітика України: історія і сучасність. – 2010. – Вип. 2. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Kyuv/2010_3_2/01.pdf.
4. Федулова Л. Кадрове забезпечення сфери науки і технологій – стратегічне завдання економічної політики України в постризвий період / Л. Федулова // Економіст. – 2010. – № 2. – С. 16–20.
5. Осовська Г. В. Управління трудовими ресурсами : навч. посіб. / Г. В. Осовська, О. В. Крушельницька. – Житомир : ЖГП, 2000. – 304 с.
6. Динаміка народжуваності та смертності в Україні (1990–200 роки) [Електронний ресурс] : стат. інф. Держ. комітету статистики України. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/ds/nas_rik/nas_u/nas_rik_u.html.
7. Населення [Електронний ресурс] : стат. інф. Держ. комітету статистики України. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/ds/nas_rik/nas_u/nas_rik_u.html.
8. Загальноосвітні навчальні заклади [Електронний ресурс] : стат. інф. Держ. комітету статистики України. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/osv_rik/osv_u/znz_u.html.
9. Вищі навчальні заклади [Електронний ресурс] : стат. інф. Держ. комітету статистики України. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/osv_rik/osv_u/vuz_u.html.
10. Наукові кадри та кількість організацій [Електронний ресурс] : стат. інф. Держ. комітету статистики України. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/ni/ind_rik/ind_u/2002.html.
11. Гронтковська Г. Е. Демографічна криза в Україні та її вплив на перспективи довгострокового економічного зростання / Г. Е. Гронтковська, Д. О. Красноський // Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. Секція «Економіка». – 2009. – Вип. 2 (46). – С. 39–48.
12. Мілова Т. М. Конституційне право людини і громадянина на свободу наукової творчості в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.02 «Конституційне право; муніципальне право» / Т. М. Мілова. – К., 2008. – 19 с.
13. Антошкіна Л. І. Науково-методичні основи державного регулювання вищої освіти відносин : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук : спец. 08.02.03 «Економіка та управління національним господарством» / Л. І. Антошкіна. – К., 2006. – 34 с.
14. Пшенична Л. В. Державне сприяння адаптації системи вищої освіти в Україні до вимог Болонського процесу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. управління : спец. 25.00.02 «Механізми державного управління» / Л. В. Пшенична. – Х., 2009. – 20 с.
15. Боголіб Т. М. Фінансове забезпечення розвитку вищої освіти і науки в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук : спец. 08.04.01 «Економіка та управління підприємствами» / Т. М. Боголіб. – К., 2006. – 38 с.
16. Про стан і перспективи розвитку професійно-технічної освіти в Україні : постанова Верховної Ради України від 3 квіт. 2003 р. № 699-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 30. – Ст. 260.
17. Про Рекомендації парламентських слухань «Про стан і перспективи розвитку вищої освіти в Україні» : постанова Верховної Ради України від 4 черв. 2004 р. № 1755-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 38. – Ст. 479
18. Про стан і перспективи розвитку загальної середньої освіти в Україні : постанова Верховної Ради України від 9 січ. 2007 № 536-V // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 12. – Ст. 126.
19. Про першочергові заходи щодо вдосконалення формування та реалізації державної кадрової політики : указ Президента України від 12 серп. 2010 р. № 806/2010 // Офіційний вісник Президента України. – 2010. – № 19. – Ст. 787.

Надійшла до редколегії 12.12.2011

ШЕСТАК В. С. СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ КАДРОВОГО ПОТЕНЦИАЛА ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ В УКРАИНЕ: ПРОБЛЕМЫ И ПУТИ ИХ РЕШЕНИЯ

На основе анализа статистических данных и позиций ученых выявлены основные проблемы кадрового потенциала образования и науки в Украине и предложены пути их решения.

SHESTAK V. MODERN STATE OF PERSONNEL POTENTIAL OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE: PROBLEMS AND THEIR SOLUTIONS

On the basis of the analysis of statistical data and scientists' points of view the main problems of the personnel potential of education and science in Ukraine are identified and their solutions are offered.